

จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ในยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI): ความท้าทายใหม่ ของการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ *

THE SPIRIT OF LEARNING IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI): NEW CHALLENGES IN CURRICULUM DEVELOPMENT AND LEARNING MANAGEMENT

อนิรุทธิ์ สมเสาร์¹ และ นพวรรณ ทวะลัย²

Anirutt Somsao¹ and Noppawan Tawalai²

¹มหาวิทยาลัยขอนแก่น

¹Khon Kaen University, Thailand

²นักวิชาการอิสระ

²Independent Scholar, Thailand

Corresponding Author's Email: anirutt_somsao@kkumail.com

วันที่รับบทความ : 3 มิถุนายน 2568; วันที่แก้ไขบทความ 24 มิถุนายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 25 มิถุนายน 2568

Received 3 June 2025; Revised 24 June 2025; Accepted 25 June 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มุ่งสำรวจแนวคิด “จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้” ในบริบทของยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI) ซึ่งกำลังเข้ามามีบทบาทสำคัญในระบบการศึกษา บทความเสนอว่าแม้เทคโนโลยีจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ลดทอนมิติความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะพื้นที่ของการใคร่ครวญ การตระหนักรู้ตนเองและการสร้างความหมายที่แท้จริงในการเรียนรู้ ผู้เขียนได้นำเสนอกรอบแนวคิดจากการเรียนรู้เชิงจิตปัญญาและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อชี้ให้เห็นความจำเป็นในการออกแบบหลักสูตรและการสอนที่

Citation:



* อนิรุทธิ์ สมเสาร์ และ นพวรรณ ทวะลัย. (2568). จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ในยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI): ความท้าทายใหม่ของการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาลังคม, 3(3), 1347-1361.

Anirutt Somsao and Noppawan Tawalai. (2025). The Spirit Of Learning In The Age Of Artificial Intelligence (Ai): New Challenges In Curriculum Development And Learning Management.

Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(3), 1347-1361.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

หล่อเลี้ยงจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ อาทิ การสร้างพื้นที่ภายใน การส่งเสริมบทบาทของครูในฐานะผู้นำทางจิตใจและการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความรู้กับคุณค่าและประสบการณ์ภายในของผู้เรียน บทความเสนอว่าการศึกษาในยุคที่ AI กำลังได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายควรมุ่งสร้างสมดุลระหว่างความทันสมัยทางเทคโนโลยีกับการพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์

คำสำคัญ: จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้, ปัญญาประดิษฐ์, การศึกษาเชิงจิตตปัญญา, การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง, หลักสูตรและการสอน

Abstract

This conceptual article explores the notion of the “Spirit of Learning” within the context of the Artificial Intelligence (AI) era, which is increasingly transforming the educational landscape. While AI offers greater efficiency in knowledge delivery and personalized learning, it also risks diminishing essential human dimensions — particularly self-reflection, inner awareness, and the pursuit of meaningful learning. Drawing upon frameworks of contemplative education and transformative learning, the author critiques current trends in education that prioritize measurable outcomes over inner development. The article proposes a reimagining of curriculum and pedagogy that nurtures learners’ spiritual growth, including the cultivation of inner spaces, the role of teachers as inner guides, and learning processes that integrate knowledge with personal meaning and values. It argues that education in the age of AI must strive for a balance between technological advancement and the holistic development of human beings.

Keywords: Spirit of Learning, Artificial Intelligence, Contemplative Education, Transformative Learning, Curriculum and Pedagogy

บทนำ

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาโลกได้เข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะสิ่งที่เรียกว่า “ปัญญาประดิษฐ์” (Artificial Intelligence: AI) ซึ่งเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกมิติของชีวิตรวมไปถึงระบบการศึกษา เราจะได้เห็นได้จากสถานการณ์ปัจจุบันว่า AI ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิธีการเข้าถึงความรู้ของมนุษย์ กระทั่งกลายเป็นเครื่องมือทางการเรียนรู้ที่มีความฉลาดรอบรู้ในศาสตร์ทุกแขนง มีความยืดหยุ่นสูงและสามารถตอบสนองต่อผู้เรียนเฉพาะรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนรู้จึงสามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาในเชิงเทคนิค แต่คำถามสำคัญของผู้เขียน คือ การเรียนรู้เหล่านี้ยังคง “สัมผัสได้ถึงความหมายแท้จริง” ของการเรียนรู้หรือไม่

ในประเทศไทยแนวโน้มการนำ AI เข้าสู่ระบบการศึกษาก็เริ่มปรากฏชัด เช่น การจัดการเรียนรู้แบบปรับตัว (adaptive learning) การใช้ระบบแนะนำรายบุคคลหรือแม้แต่การใช้ปัญญาประดิษฐ์ช่วยวิเคราะห์การบ้านของนักเรียน ผู้เรียนและผู้สอนหันมาพึ่งพา AI ในการทำงานด้านวิชาการของตนเอง ทั้งหมดนี้เป็นภาพสะท้อนของความพยายามในการสร้าง “ระบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ” อย่างไรก็ตามเมื่อกระบวนการเรียนรู้เริ่มพึ่งพาอัลกอริทึม (Algorithm) มากกว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เสียงสะท้อนจากห้องเรียนหลายแห่งกลับชี้ให้เห็นว่านักเรียนจำนวนไม่น้อยเริ่มขาดแรงจูงใจ ขาดการมีส่วนร่วมทางอารมณ์และมองการเรียนรู้เพียงเพื่อผลลัพธ์ที่จับต้องได้ เช่น คะแนนการเรียน การส่งงานครบกำหนดตามเวลา การผ่านเกณฑ์การประเมิน หรือการสอบเข้ามหาวิทยาลัย (จิกรฐา วิรัตน์, 2023) การมุ่งเน้นผลลัพธ์ที่วัดค่าได้ แม้อาจเหมือนจะตอบโจทยยุคดิจิทัล แต่กลับละเลย “จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้” ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนภายในของมนุษย์ในการแสวงหาความหมาย ความจริงและการเติบโตทางจิตใจ มากกว่าประสิทธิภาพเชิงกลไกเพียงอย่างเดียว (Palmer, 1998; Miller, 2000) แนวโน้มดังกล่าวส่งผลต่อการออกแบบหลักสูตรที่เน้นเครื่องมือแต่ขาดหัวใจและกระบวนการเรียนรู้ที่เต็มไปด้วยข้อมูลแต่ขาดความสัมพันธ์อย่างเป็นธรรมชาติของความเป็นมนุษย์

“จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้” (Spirit of Learning) ที่ผู้เขียนกำลังกล่าวถึง หมายถึงพลังภายในที่ทำให้มนุษย์ไม่แสวงหาความรู้ เติบโตและตั้งคำถามกับตนเองในระดับลึก (Dirkx, 2001) กล่าวคือ เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง ไม่ใช่เพียงเรียนเพื่อคะแนนหรือการผ่านเกณฑ์วัดประเมินเท่านั้น อนึ่งแนวคิดนี้เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการเรียนรู้เชิงจิตต

ปัญญา (Contemplative Education) ซึ่งให้ความสำคัญกับการฟังภายใน การใคร่ครวญและการเชื่อมโยงตนเองกับผู้อื่น (Zajonc, 2013) เช่นเดียวกับแนวคิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ที่เสนอโดย Mezirow (2000) ซึ่งชี้ว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงคือการวิพากษ์กรอบความคิดเดิมและสร้างความเข้าใจใหม่ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

หากเทคโนโลยีคือแสงสว่างแห่งโลกยุคใหม่ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างรวดเร็ว “จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้” ก็เปรียบได้กับไส้เทียนที่หล่อเลี้ยงเปลวไฟนั้น หากขาดซึ่งไส้เทียนนี้ไป เปลวไฟที่กำลังลุกโชนช่วงนั้นแม้จะสว่างเพียงใดก็ไร้ทิศทางและไร้แก่นสาร ผู้เขียนมีแรงจูงใจในเขียนเรื่องนี้จากการสังเกตเห็นช่องว่างที่เกิดขึ้นระหว่างการพัฒนาเทคโนโลยีในระบบการศึกษากับการพัฒนามนุษย์ในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งกว่าองค์ความรู้และทักษะ การนำเสนอแนวคิดเรื่องจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ในยุค AI จึงไม่ใช่การปฏิเสธเทคโนโลยี แต่เป็นการตั้งคำถามต่อทิศทางของการจัดการเรียนรู้ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างความทันสมัยและความเป็นมนุษย์

บทความนี้จึงมุ่งเน้นวิเคราะห์ความท้าทายที่เกิดขึ้นจากการนำ AI มาใช้ในระบบการเรียนรู้ โดยเฉพาะในมิติของจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ พร้อมเสนอแนวทางการออกแบบหลักสูตรและบทบาทของครูที่เอื้อต่อการใคร่ครวญและการพัฒนาการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งในยุคดิจิทัล เพื่อรักษาคุณค่าความเป็นมนุษย์ท่ามกลางกระแสเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยผู้เขียนมีความหวังว่าบทความนี้จะเป็แนวทางสำหรับนักวิชาการ นักการศึกษาและผู้กำหนดนโยบายในการออกแบบหลักสูตรและรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในอนาคต ที่ไม่เพียงแต่คำนึงถึงความ “เท่าทันโลก” แต่ยังต้อง “เท่าทันตน” ของผู้เรียนด้วย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาให้พวกเขาเหล่านั้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พร้อมทั้งความรู้ ความคิดและคุณค่าภายในอย่างแท้จริง

แนวคิดจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้

คำว่า "จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้" (Spirit of Learning) ที่ผู้เขียนกล่าวถึงบ่อยครั้งนั้น ไม่ได้หมายถึงจิตวิญญาณในความหมายทางมิติทางศาสนา แต่คือพลังที่ขับเคลื่อนจากภายในของผู้เรียน อันประกอบด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ ความอยากรู้ ความต้องการเข้าถึงคำตอบและความหมายที่แท้จริงของบางสิ่งบางอย่าง ความสัมพันธ์เชิงคุณค่ากับผู้อื่นและการใคร่ครวญตนเอง (Palmer, 1998; Miller, 2000) ผู้เรียนที่มีจิตวิญญาณในการเรียนรู้ไม่ได้แสวงหาเพียงความรู้เชิงเนื้อหาสาระ แต่ยังแสวงหาความหมายและการเติบโตจากภายในตนเอง

แนวคิดเรื่อง “จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้” ไม่ได้จำกัดอยู่ในกรอบของศาสนาหรือความเชื่อเฉพาะกลุ่ม แต่หมายถึงแรงขับเคลื่อนในที่กระตุ้นให้มนุษย์เรียนรู้อย่างมีความหมายลึกซึ้งและเปี่ยมด้วยคุณค่า เป็นการเรียนรู้ที่มีได้มุ่งแค่ผลลัพธ์ภายนอก เช่น ความรู้หรือทักษะเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงการพัฒนากายใจ การตระหนักรู้ตนเองและการเชื่อมโยงกับผู้อื่นและโลก (Dirkx, 2001)

Dirkx (2001) เสนอว่า “อารมณ์ ความรู้สึกและจินตนาการ” มีบทบาทสำคัญในการสร้างความหมายในการเรียนรู้ โดยผู้เรียนจะสามารถเข้าใจประสบการณ์อย่างลึกซึ้งเมื่อพวกเขาได้มีโอกาสรับรู้ความรู้สึกของตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงจิตใจ ความคิด และวิญญาณเข้าด้วยกัน ซึ่งแนวคิดเช่นนี้เชื่อมโยงกับปรัชญาการศึกษาหลายแนว เช่น การศึกษาเชิงจิตตปัญญา (Contemplative Education) และการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ซึ่งต่างก็เน้นการเรียนรู้ที่นำไปสู่การตระหนักรู้ตนเอง การเปลี่ยนแปลงมุมมองและการมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้งกับโลก (O’Sullivan, 2003; Zajonc, 2013)

การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ซึ่ง Mezirow (2000) และผู้ตามแนวคิดของเขา มองว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงคือกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียน “เปลี่ยนกรอบความคิด” หรือมุมมองของตนเองผ่านการใคร่ครวญและตั้งคำถามกับประสบการณ์ของตนเอง Cranton และ King (2003) อธิบายว่าการเรียนรู้เชิงเปลี่ยนแปลงสามารถเกิดขึ้นในบริบทของการพัฒนาวิชาชีพ โดยอาศัยการสะท้อนคิดร่วมกัน การสนทนาอย่างมีคุณภาพ และความไว้วางใจในความรู้อาจประสบการณ์

อีกแนวทางที่เกี่ยวข้องคือการศึกษาระดับจิตตปัญญา (Contemplative Education) ซึ่งเน้นการบูรณาการความใคร่ครวญ จิตสำนึกและการปฏิบัติภายในห้องเรียน เพื่อพัฒนาทั้งความเข้าใจและความเป็นมนุษย์ โดย Zajonc (2013) เรียกแนวทางนี้ว่า “การปฏิวัติที่เงียบงัน” (a quiet revolution) ซึ่งสร้างพื้นที่ให้ผู้เรียนได้กลับมาเชื่อมโยงกับตนเองผ่านกระบวนการเช่น การฝึกสติ การสะท้อนคิดอย่างใคร่ครวญและการฟังอย่างลึกซึ้ง

ในประเทศไทยแนวคิดเกี่ยวกับจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้เริ่มได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบโดยเฉพาะในกลุ่มนักวิชาการที่สนับสนุนแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เช่น สุรางค์ ไคว่ตระกูล (2550) เสนอว่าการเรียนรู้ที่มีจิตวิญญาณคือกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงกับตนเอง ผู้อื่นและโลกอย่างลึกซึ้ง เกิดความตระหนักรู้ทั้งระดับความรู้ ความรู้สึกและคุณค่าชีวิตในการทำงานเดียวกันกับ สมพงษ์ จิตระดับ (2549) และวิจารณ์ พานิช (2553) ที่มองว่าการเรียนรู้

ที่แท้จริงควรเป็นการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงจากภายใน ซึ่งสัมพันธ์กับการภาวนาและการสร้างสำนึกใหม่ในตนเอง แนวคิดเหล่านี้สอดคล้องกับงานของ Dirkx (2001) ที่อธิบายว่าอารมณ์จินตนาการและความหมายส่วนบุคคลคือหัวใจของการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง และ Miller (2000) ที่ชี้ว่า หลักสูตรการเรียนรู้ควรเชื่อมโยงกับจิตวิญญาณของผู้เรียน ไม่ใช่เพียงการจัดวางเนื้อหาทางวิชาการเพื่อส่งต่อชุดความรู้ให้ผู้เรียนเท่านั้น

เพื่อให้เข้าใจลักษณะเฉพาะของ "การเรียนรู้ที่มีจิตวิญญาณ" สามารถจัดทำตารางเปรียบเทียบลักษณะของการเรียนรู้ทั่วไปกับการเรียนรู้เชิงจิตวิญญาณได้ดังนี้

ลักษณะ	การเรียนรู้ทั่วไป	การเรียนรู้ที่มีจิตวิญญาณ
จุดมุ่งหมาย	บรรลุผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ	การเติบโตภายในและความหมายในชีวิต
วิธีการ	เน้นเนื้อหา ความรู้ทางวิชาการ	สะท้อนตนเอง ภาวนาและสุนทรียสนทนา
บทบาทครู	ผู้ถ่ายทอดความรู้	ผู้นำทางภายใน ผู้จุดประกาย
ความสัมพันธ์	ครูกับศิษย์แยกจากกัน	เชื่อมโยงเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
พื้นที่การเรียนรู้	ห้องเรียนแบบทางการ	พื้นที่เงียบสงบ ปลอดภัยและเปิดใจ

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบลักษณะของการเรียนรู้ทั่วไปกับการเรียนรู้เชิงจิตวิญญาณ

แนวทางเหล่านี้มีจุดร่วมที่สำคัญ คือ การมองผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่มีมิติเหนือกว่าความรู้ คือมีอารมณ์ ความเชื่อ ความสัมพันธ์และความปรารถนาอันลึกซึ้ง การศึกษาที่ให้คุณค่ากับจิตวิญญาณของผู้เรียนเช่นนี้จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้มนุษย์ได้ "เป็นมนุษย์" อย่างสมบูรณ์มากขึ้น ในทำนองเดียวกัน อนิรุทธิ์ สมเสาร์ (2568) กล่าวว่า การนำเอามิติด้านจิตวิญญาณเข้ามาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการการเรียนรู้จะช่วยเพิ่มคุณค่าให้กับประสบการณ์การเรียนรู้ ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิถีการเรียนรู้ ผู้เรียนมีความตระหนักรู้ในตนเอง สามารถค้นพบความหมายของความเป็นตัวที่แท้จริงและสามารถสร้างความหมายในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า ซึ่งเป็นการช่วยพัฒนาบุคคลอย่างยั่งยืนและเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างสังคมให้มีความแข็งแกร่งทางจิตวิญญาณมากยิ่งขึ้น

แนวคิดจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษไม่ควรถูกลดทอนเหลือเพียงการถ่ายทอดความรู้เชิงเทคนิคหรือการพัฒนาทักษะเพื่อการแข่งขัน หากแต่ควรเป็นพื้นที่แห่งการ หล่อเลี้ยงมนุษย์ให้เติบโตทั้งด้านปัญญาและภายใน ด้วยการตระหนักรู้ตนเอง ความสัมพันธ์เชิงคุณค่าและการใคร่ครวญต่อความหมายของชีวิต ซึ่งเป็นมิติที่ไม่สามารถแทนที่ด้วยเทคโนโลยีหรือปัญญาประดิษฐ์ได้

ในบริบทของโลกยุคปัญญาประดิษฐ์เฟื่องฟู ที่ระบบการศึกษากำลังเริ่มโน้มเอียงไปสู่การใช้เครื่องมืออัจฉริยะอย่าง AI เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่รวดเร็วฉับไว การหวนกลับมาทบทวนมิติภายในของการเรียนรู้คือภารกิจเร่งด่วน เพื่อมิให้การศึกษา กลายเป็นเพียงกระบวนการผลิตแรงงานเชิงกล แต่กลับมาเป็นการปลูก “วิญญาณของการเรียนรู้” ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงอยู่ในโลกอย่างมีคุณค่า เป็นมนุษย์ที่ตื่นรู้ เชื่อมโยงกับผู้อื่น และสรรพสิ่งรอบตัวอย่างมีความหมาย

ความท้าทายของการศึกษาในยุค AI

เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาอย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นการจัดการเรียนรู้ส่วนบุคคล การวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนหรือการใช้ AI สร้างเนื้อหาการเรียนการสอน (Luckin et al., 2016) แม้จะมีศักยภาพในการเพิ่มประสิทธิภาพและขยายโอกาสทางการศึกษา แต่การผนวก AI เข้ากับการศึกษาก็สร้างความท้าทายใหม่ โดยเฉพาะต่อ “จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้” หรือมิติภายในของมนุษย์ที่ซับซ้อนเกินกว่าการประมวลผลด้วยอัลกอริทึม

1. การลดทอนความเป็นมนุษย์ในการเรียนรู้

หนึ่งในข้อกังวลสำคัญของการนำเทคโนโลยี AI มาใช้อย่างแพร่หลายจนทำให้บทบาทของมนุษย์ในกระบวนการเรียนรู้ถูกลดทอนลงอย่างน่าวิตก ทั้งผู้เรียนและผู้สอนจำนวนมากเริ่มพึ่งพาเครื่องมืออัจฉริยะ เช่น ChatGPT, Gemini, เครื่องสรุปเนื้อหาอัตโนมัติ หรือระบบให้คะแนนออนไลน์ มากกว่าการสร้างองค์ความรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การคิดใคร่ครวญและการสะท้อนตนเอง (Knox, 2020) เหตุผลเด่นชัดประการสำคัญ คือ AI เปิดช่องทางการเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการด้วยศักยภาพความเร็ว ความฉลาดและความแม่นยำสูง แต่กระนั้นกระบวนการเรียนรู้กลับกลายเป็นเพียงการรับรู้ข้อมูลที่แยกขาดจากอารมณ์ ความหมายและเจตจำนงของผู้เรียน ความสะดวกของ AI จึงเสี่ยงทำให้การศึกษาเปลี่ยนจากการ “เรียนรู้เพื่อเข้าใจตนเอง

และโลก” ไปสู่ “การเรียนรู้เพื่อเอาตัวรอดในระบบที่เร่งรัดและวัดผลได้ง่าย” นี่คือนิวทัศน์ที่แนวคิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย (meaningful learning) ต้องถูกหยิบกลับมาทบทวนอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะในโลกที่ข้อมูลล้นทะลัก แต่ความเข้าใจกลับตื้นเขินลง

การเรียนรู้ที่มีความหมายข้างต้น หมายถึง กระบวนการที่ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับประสบการณ์เดิม สร้างความเข้าใจส่วนตัวที่ลึกซึ้งและนำไปใช้กับชีวิตจริงของตนเองได้ (Mezirow, 1997) ซึ่งต่างจากการท่องจำหรือคัดลอกคำตอบสำเร็จรูปจาก AI กระบวนการนี้เน้นให้ความรู้มี “คุณค่าในชีวิตจริง” และเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของการใคร่ครวญ สงสัยและมีเจตจำนงที่จะรู้ด้วยตนเอง

ผู้เขียนมองว่าในยุคที่ AI ได้รับความนิยมและถูกใช้งานอย่างแพร่หลายเช่นนี้ การออกแบบการเรียนรู้ควรปรับไปสู่รูปแบบที่เน้นการตั้งคำถาม การสะท้อนคิดและการให้คุณค่ากับประสบการณ์ของผู้เรียนเอง เช่น การเขียนบันทึกสะท้อนประสบการณ์ การอภิปรายที่เปิดกว้าง การออกแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นเข้าไปสำรวจประสบการณ์เฉพาะกลุ่มชน (เช่น ผ่านการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา อัตชาติพันธุ์วรรณา ฯลฯ) หรือแม้แต่การให้ผู้เรียนตีความและตั้งคำถามต่อความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับจาก AI แทนที่จะรับไว้โดยไม่กลั่นกรองใด ๆ เลยก่อนที่จะนำข้อมูลนั้นไปใช้ประโยชน์ในฐานะองค์ความรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการมีอยู่ของ AI ยิ่งตอกย้ำความจำเป็นของการเรียนรู้ที่ เน้นมนุษย์ในฐานะ “ผู้เรียน” เป็นศูนย์กลาง ที่ไม่ใช่เพียงผู้บริโภคข้อมูล แต่เป็นผู้สร้างความหมายและค้นพบตัวตนผ่านการเรียนรู้

2. การขาดพื้นที่สำหรับการใคร่ครวญ

ในยุคที่การวัดผลเชิงประสิทธิภาพทางการเรียนรู้กลายเป็นเป้าหมายหลักของนโยบายการศึกษา ผู้เรียนและผู้สอนต่างถูกผลักดันให้เร่งเรียน เร่งสอน เพื่อตอบโจทย์การสอบหรือระบบการวัดประเมินผล ส่งผลให้พื้นที่ของการใคร่ครวญซึ่งเป็นหัวใจของการเรียนรู้เพื่อความเข้าใจตนเองอย่างมีความหมายถูกกดทอนลงอย่างน่ากังวล (Biesta, 2010; อนิรุทธิ์ สมเสาร์, 2568) แนวโน้มนี้ยิ่งทวีความเข้มข้นเมื่อเทคโนโลยี AI ถูกบูรณาการเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการสืบค้นข้อมูล การจัดทำรายงาน การเป็นผู้ช่วยแก้ไขโจทย์ที่ได้รับมอบหมาย การสรุปบทเรียนหรือการสร้างสื่อการสอนโดยอัตโนมัติ แม้ AI จะเพิ่มความเร็วในการประมวลผลข้อมูล แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับลด “จังหวะหยุด” ที่จำเป็นต่อการคิด การไตร่ตรอง และการเชื่อมโยงความรู้เข้ากับตัวตนของผู้เรียนเอง

ผู้เขียนกำลังชี้ให้เห็นว่า AI ทำให้กระบวนการศึกษาเดินหน้าเร็วขึ้น แต่ไม่ได้ช่วยให้ผู้เรียน “หยุด” เพื่อฟังเสียงของตนเองที่อยู่ภายใน อาทิ เสียงของความสงสัย ความเปราะบาง ความกลัว ความเบื่อหน่าย ความใคร่รู้เฉพาะส่วน หรือความหวังบางประการที่อาจกำลังก่อตัวขึ้นในระหว่างการเรียนรู้ สิ่งเหล่านี้คือมิติของความเป็นมนุษย์ที่ไม่สามารถวัดผลได้ แต่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้เชิงลึกและการเปลี่ยนแปลงตนเอง ในบริบทนี้เราอาจต้องกลับไปตั้งคำถามพื้นฐานว่า “เราหยุดคิดได้จริงหรือ” คำตอบอาจซับซ้อน เพราะการหยุดที่แท้จริงไม่ใช่การหยุดการคิด แต่คือการหยุดติดอยู่กับความคิดเดิม ๆ ที่ขัดขวางการเรียนรู้ มันคือการหยุดเพื่อเปิดใจรับข้อมูลใหม่ ๆ ยอมรับว่าเรายังไม่รู้ทุกอย่างและพร้อมที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างถ่อมตนและมีสติ หรืออีกนัยหนึ่ง “มนุษย์ต้องหยุดคิด เพื่อเรียนรู้” การหยุดในที่นี้จึงเป็นการปลดปล่อยจากอัตตา ความรู้สีกว่ารู้แล้วและที่สำคัญคือหยุดวิ่งตามความเร่งรีบที่กำลังครอบงำระบบการศึกษา มันคือการหยุดเพื่อเริ่มต้นใหม่ เรียนรู้ใหม่และเข้าใจตัวเองและโลกอย่างลึกซึ้งมากขึ้น

ผู้เขียนเห็นด้วยกับ Biesta (2010) ที่ได้เสนอว่าการศึกษาศึกษาควรมุ่งไปสู่การเป็นมนุษย์ร่วมกับผู้อื่น (being with others) มากกว่าการสะสมทักษะหรือองค์ความรู้เพียงลำพัง ทว่าระบบที่กำลังขับเคลื่อนด้วย AI ซึ่งเน้นสิ่งที่วัดผลและคำนวณได้ กลับมีแนวโน้มละเลยมิตินี้อย่างรุนแรง เพราะไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนหยุดเพื่อเรียนรู้ในฐานะมนุษย์ที่มีอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ความฝันและความไม่สมบูรณ์ เราจึงจำเป็นต้องฟื้นฟู “พื้นที่สำหรับการใคร่ครวญ” (reflective space) ให้กลับคืนมาในห้องเรียนและในกระบวนการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้บันทึกสะท้อนประสบการณ์ การสนทนาอย่างลึกซึ้งในกลุ่มเรียนหรือแม้แต่การออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตั้งคำถามกับความรู้จาก AI แทนที่จะรับไว้โดยไม่มีการพิจารณาไตร่ตรอง

ฉะนั้นแล้วในยุคที่ความเร็วถูกยกย่องเป็นคุณค่า การหยุดจึงกลายเป็นการต่อต้านระบบเพื่อฟื้นคืนมิติธรรมชาติความเป็นมนุษย์ในการเรียนรู้ มิตินี้ไม่เพียงสำคัญต่อการพัฒนาทางปัญญาเท่านั้น แต่ยังหล่อเลี้ยงสุขภาวะทางอารมณ์และจิตวิญญาณของผู้เรียนให้ไม่สูญเสียสายท่ามกลางแรงกดดันของโลกยุคปัจจุบันที่มีความซับซ้อน

3. ความรู้ที่ปราศจากบริบทและจริยธรรม

ในยุคที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ถูกนำมาใช้ในการผลิตเนื้อหาการเรียนรู้ที่รวดเร็วและเป็นระบบ ดูเหมือนว่าเรากำลังเข้าสู่ยุคของการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูง อย่างไรก็ตาม

ตามความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นโดยปราศจากบริบททางวัฒนธรรม อารมณ์หรือจริยธรรม อาจส่งผลต่อคุณภาพของการเรียนรู้ โดยเฉพาะในเรื่องที่มีติซับซ้อนของความเป็นมนุษย์และต้องการความเข้าใจเชิงลึก เช่น ศิลธรรม ประวัติศาสตร์หรือปรัชญา เพราะการที่ผู้เรียนได้รับข้อมูลจาก AI โดยไม่มีการใช้ความคิดเชิงวิพากษ์ต่อข้อมูลที่ได้รับ อาจนำไปสู่การเรียนรู้แบบผิวเผินที่ไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในได้ ฉะนั้นแล้วข้อพิจารณาสำคัญคือการนำ AI มาใช้ในการศึกษานั้นควรคำนึงถึงมิติด้านคุณธรรมและค่านิยมทางสังคมด้วยหรือไม่ เพราะหาก AI ถูกใช้เพื่อเร่งการเรียนรู้โดยไม่มีการกำกับดูแลด้านคุณค่า อาจก่อให้เกิดการศึกษาในรูปแบบที่ห่างไกลจากมนุษยธรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ

เพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าวระบบการศึกษาซึ่งมีหน้าที่หล่อหลอมผู้คนผ่านหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้ จึงควรส่งเสริมทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการใคร่ครวญในผู้เรียนอย่างจริงจัง เพื่อให้สามารถประเมิน วิเคราะห์และใช้ข้อมูลจาก AI ได้อย่างมีวิจารณญาณ และตอบสนองต่อบริบทและความหลากหลายของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม ขณะที่ในบริบทของประเทศไทย ภาครัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญของจริยธรรมในการพัฒนา AI โดยจัดทำ “แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ พ.ศ. 2565–2570” ซึ่งเน้นการพัฒนา AI อย่างมีธรรมาภิบาลและส่งเสริมการใช้ AI ในการศึกษาที่เคารพความเป็นมนุษย์ รวมถึงมีความร่วมมือกับองค์กรยูเนสโก เพื่อสร้างแนวทางการใช้ AI อย่างมีจริยธรรมในระดับสังคม

จะเห็นได้ว่าแม้ AI จะมีศักยภาพในการยกระดับการเรียนรู้ แต่หากขาดการออกแบบที่ตั้งอยู่บนฐานจริยธรรม ก็อาจนำไปสู่การลดทอนความเป็นมนุษย์ของผู้เรียน ทั้งในมิติของอารมณ์ การใคร่ครวญ และคุณค่าในชีวิต ซึ่งเป็นความท้าทายสำคัญที่ระบบการศึกษาจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน

แนวทางการฟื้นฟูจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ในบริบทหลักสูตรและการสอน

เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายของยุคที่ AI เข้ามามีบทบาทในระบบการศึกษาอย่างลึกซึ้ง การออกแบบหลักสูตรและการสอนจึงไม่อาจจำกัดอยู่แค่การถ่ายทอดความรู้หรือทักษะเชิงเทคนิค หากแต่ต้องหันกลับมาตระหนักถึง “จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้” ในฐานะพลังภายในที่ขับเคลื่อนความใฝ่รู้ ความสัมพันธ์ และการเติบโตทางจิตใจของมนุษย์ ผู้เขียนจึงนำเสนอแนวทางต่อไปนี้ อันเป็นวิธีการฟื้นฟูและส่งเสริมมิติดังกล่าวผ่านการออกแบบหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์

1. การออกแบบหลักสูตรที่เน้นความหมายและการใคร่ครวญ

ในยุคที่ AI ถูกนำมาเร่งกระบวนการเรียนรู้ ความลึกซึ้งและความหมายในกระบวนการศึกษากลับมีความเสี่ยงที่จะถูกกลดทอนลง หลักสูตรการศึกษาจึงควรให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นที่สำหรับการใคร่ครวญดังที่ได้กล่าวไปข้างแล้ว ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้ตั้งคำถาม สำรวจ มุมมองและเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ชีวิตของตนเอง มากกว่าการเน้นเพียงเนื้อหาวิชาการหรือทักษะเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว สอดคล้องกับที่ Cranton และ King (2003) เสนอว่าการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงของตัวผู้เรียน ต้องอาศัยพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจ ที่เอื้อต่อการสำรวจมุมมองใหม่ การสะท้อนตนเองและการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดเดิม ๆ การเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยให้ผู้เรียนไม่เพียงแต่รับความรู้ใหม่ แต่ยังเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและเข้าใจตัวเองในกระบวนการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งนอกจากนั้นแล้วการใช้กระบวนการเรียนรู้แบบการใช้เรื่องเล่าเป็นฐาน (Narrative-based Learning) และการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (Inquiry-based Learning) ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้เชิงวิเคราะห์และสะท้อนตนเองอย่างต่อเนื่อง ทำให้การเรียนรู้ไม่ใช่เพียงการรับข้อมูลจาก AI หรือเครื่องมือดิจิทัลเท่านั้น แต่เป็นการสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งและมีความหมายต่อชีวิตของผู้เรียน (Taylor & Cranton, 2012) ด้วยวิธีนี้หลักสูตรจะช่วยป้องกันการเรียนรู้แบบผิวเผินและเสริมสร้างความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์และความเป็นมนุษย์ที่แท้จริงในยุคแห่งเทคโนโลยีอัตโนมัติ

2. การส่งเสริมครูในฐานะผู้จุดประกาย (Igniter of Inner Learning)

ในยุคที่ AI และเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาเร่งกระบวนการเรียนรู้ ครูจึงต้องปรับบทบาทให้มากกว่าการถ่ายทอดเนื้อหาเพียงอย่างเดียว Palmer (1998) เรียกครูในบทบาทนี้ว่า ครูผู้กล้าหาญ หมายถึง ผู้สร้างพื้นที่แห่งความไว้วางใจและความสัมพันธ์ทางจิตใจอย่างแท้จริงระหว่างตนเองกับผู้เรียน ในบริบทนี้ครูจึงไม่ใช่เพียงผู้ส่งผ่านข้อมูลหรือชุดความรู้ที่ถูกวางไว้ตามโครงสร้างหลักสูตรเท่านั้น แต่เป็นผู้ร่วมเดินทางที่ช่วยนำพาผู้เรียนให้ค้นพบและเข้าใจตัวเองอย่างลึกซึ้ง ความไว้วางใจและการตั้งคำถามเชิงลึกเป็นกุญแจสำคัญในกระบวนการเรียนรู้นี้ ทำให้การศึกษาเป็นมากกว่าการรับข้อมูล แต่เป็นการสร้างความหมายและเปลี่ยนแปลงภายใน สอดคล้องกับที่ Dirkx (2006) ชี้ว่าครูที่เข้าใจพลังของอารมณ์ จินตนาการและจิตวิญญาณสามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ส่วนตัวและเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงได้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง

ดังนั้นการพัฒนาครูในยุค AI ควรเน้นการดูแลมิติภายใน ทั้งจิตใจ อารมณ์และจิตวิญญาณ มากกว่าการพัฒนาทักษะเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว เพื่อให้ครูเป็นผู้จุดประกายการเรียนรู้ที่มีความหมายและยั่งยืนในตัวผู้เรียน บทบาทนี้จึงเป็นความท้าทายที่สำคัญสำหรับครูในการเติบโตและปรับตัวในโลกที่ข้อมูลและเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

3. การบูรณาการจิตตปัญญาในการเรียนรู้

ในยุคที่เทคโนโลยี AI เร่งกระบวนการเรียนรู้และสร้างข้อมูลอย่างรวดเร็ว การบูรณาการการเรียนรู้เชิงจิตตปัญญา (Contemplative Learning) ในกระบวนการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อรักษาความลึกซึ้งและความเป็นมนุษย์ในกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวนี้ หมายถึงการฝึกฝนภายใน เช่น การทำสมาธิ การสะท้อนตนเอง (Journaling) การคิดและการสังเกตอย่างใคร่ครวญหรือการสนทนาอย่างลึกซึ้ง (Deep Dialogue) ซึ่งช่วยพัฒนาความตระหนักรู้ในตัวเองและผู้อื่น (Zajonc, 2013) ซึ่งกิจกรรมอย่างสุนทรียสนทนาและการเขียนสะท้อนความคิดจะทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพื้นที่ภายใน ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ตระหนักรู้ในตัวเองและผู้อื่น พร้อมกับเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ทางจิตใจอย่างมีความหมาย (Mezirow, 1997) การฝึกฝนเหล่านี้จึงไม่ใช่เพียงเทคนิค แต่เป็นกระบวนการที่ช่วยป้องกันการเรียนรู้ที่ผิวเผินและส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเผชิญกับความซับซ้อนและความเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่อย่างมีสติและสมดุล

ดังนั้นแล้วการฟื้นฟูจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ภายในตัวผู้เรียนในยุคที่ AI กำลังได้รับความนิยมน้อยลง จำเป็นต้องอาศัยการออกแบบหลักสูตรที่เน้นการสร้างความหมาย การส่งเสริมครูในบทบาทผู้นำทางภายในและการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ที่รวมจิตใจ สุนทรียะและความใคร่รู้เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อรักษาคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในระบบการศึกษา

จากแนวทางที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อฟื้นฟูจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความหมาย ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงในระดับระบบ ดังนี้

1. กำหนดหน่วยการเรียนรู้เพื่อการใคร่ครวญ (Reflective Modules) ในหลักสูตรระดับต่าง ๆ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการตั้งคำถาม การเขียนบันทึกสะท้อนตนเองและสุนทรียสนทนา เพื่อปลูกฝังการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งจากภายใน ไม่จำกัดอยู่ที่ความรู้เชิงเทคนิค

2. จัดตั้งศูนย์พัฒนาครูด้านจิตวิญญาณการสอน ภายในสถาบันผลิตครู เช่น คณะศึกษาศาสตร์ เพื่อบ่มเพาะครูให้สามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำทางภายใน (Inner Guide) ได้จริง โดยให้ความสำคัญกับมิติภายใน การฟังลึกและการสร้างความไว้วางใจในห้องเรียน

3. สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรต้นแบบ ที่บูรณาการ AI เข้ากับการเรียนรู้เชิงจิตปัญญา เช่น หลักสูตรที่ใช้ AI เป็นผู้ช่วยให้เกิดการสะท้อนคิด (เช่น AI Journal Coach) มากกว่าการให้คำตอบสำเร็จรูป เช่นนี้เป็นต้น

แนวทางเหล่านี้จะช่วยยกระดับคุณภาพของการศึกษาไม่เพียงแต่ในเชิงเทคโนโลยี แต่ยังรักษาและส่งเสริมความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนไว้อย่างมีคุณค่า

แม้แนวคิดจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้จะมีรากฐานจากงานวิชาการต่างประเทศ แต่ในประเทศไทยได้มีการพัฒนาแนวทางที่คล้ายคลึงกันอย่างน่าสนใจ ซึ่งสามารถเป็นต้นแบบหรือแรงบันดาลใจสำหรับการออกแบบหลักสูตรในยุค AI ได้อย่างมีนัยสำคัญ อาทิ

1. โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร เป็นตัวอย่างของสถาบันการศึกษาที่บูรณาการกระบวนการเรียนรู้เชิงจิตปัญญาเข้าสู่ห้องเรียนจริง มีการใช้สุนทรียสนทนา การฝึกสมาธิ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เพื่อปลูกฝังการตระหนักรู้ตนเองและความสัมพันธ์กับโลกอย่างลึกซึ้ง

2. โครงการ “การบ่มเพาะ Spiritual Health Influencer” ที่จัดขึ้นร่วมกันระหว่างนักวิชาการด้านจิตปัญญาศึกษาและ สสส. ได้แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาครูในมิติภายในนั้นสามารถเกิดขึ้นได้จริง ผ่านกระบวนการฝึกสติ การใคร่ครวญ และการเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะ “ครูเป็นมนุษย์ที่เรียนรู้ไปพร้อมกับศิษย์”

ซึ่งกรณีศึกษาข้างต้นเป็นเครื่องยืนยันว่าการเรียนรู้ที่มีจิตวิญญาณสามารถปลูกฝังได้จริง และยังสามารถดำเนินควบคู่ไปกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้อย่างสมดุล หากมีการออกแบบและสนับสนุนอย่างมีเจตจำนง

สรุป

การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัญญาประดิษฐ์ได้ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อระบบการศึกษา ทั้งในด้านกระบวนการเรียนรู้ บทบาทของครู และความหมายของความรู้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่แท้จริงมีอาจวัดได้เพียงจากประสิทธิภาพทางเทคโนโลยีหรือผลสัมฤทธิ์ที่จับต้องได้ แต่ต้องสามารถรักษาและฟื้นฟู “จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้” ซึ่งเป็นพลังภายในของมนุษย์ในการแสวงหาความหมาย ความจริงและความดีงาม

บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าแม้เทคโนโลยีจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมการเข้าถึงความรู้ แต่ก็อาจลดทอนกระบวนการเรียนรู้อันลึกซึ้ง เช่น การใคร่ครวญ การเชื่อมโยงกับตนเอง

และการสร้างคุณค่าร่วมกับผู้อื่น (Biesta, 2010; Knox, 2020) ดังนั้น การออกแบบหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนในยุค AI จึงควรมุ่งเน้นมิติของมนุษยธรรม การตั้งคำถาม การสะท้อนตนและการเชื่อมโยงกับความรู้ในเชิงคุณค่า

การสร้างพื้นที่ภายใน (Inner Space) ผ่านวิธีการจิตตปัญญา เช่น สุนทรียสนทนา การเขียนบันทึกสะท้อนตน หรือการฝึกสติ สามารถช่วยพัฒนาความเข้าใจตนเองและสร้างการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงภายในได้อย่างแท้จริง (Zajonc, 2013; Dirkx, 2001) นอกจากนี้บทบาทของครูในฐานะผู้ "จุดประกาย" มิใช่เพียงผู้สอน แต่ยังเป็นผู้สร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ และแรงบันดาลใจในการแสวงหาความหมาย (Palmer, 1998)

สุดท้ายนี้ระบบการศึกษาควรมอง AI ไม่ใช่ศัตรูของจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ แต่เป็นพันธมิตรที่ต้องได้รับการใช้ด้วยความเท่าทัน ตระหนักรู้และอยู่ในครรลองจริยธรรม หากเราสามารถผสานเทคโนโลยีกับจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ได้อย่างสมดุล การศึกษาจะไม่เพียงแต่ก้าวทันอนาคต แต่ยังนำพามนุษย์ไปสู่การเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง เต็มเปี่ยม และมีความหมายอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- แคทรียา แสงใส. (2023). ปัญญาประดิษฐ์กับการพัฒนาทางการศึกษา. *Journal of Applied Education*, 1(3), 49–60.
- จิกร ฐาวิรัตน์. (2023). AI กับการศึกษา: ตัวช่วยสุดอัจฉริยะ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้. *วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์*, 11(1), 1–15.
- สุรางค์ โค้วตระกูล. (2550). จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงจากภายใน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส).
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2549). การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 7(1), 1–20.
- วิจารณ์ พานิช. (2553). การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง: แนวทางและประสบการณ์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- อนิรุทธิ์ สมเสาร์. (2568). การเรียนรู้ความตระหนักรู้ในตนเองเพื่อก้าวผ่านความปั่นป่วนทางจิตวิญญาณ. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.*

- Biesta, G. (2010). *Good education in an age of measurement: Ethics, politics, democracy*. Boulder, Co, Unknown/unspecified: Paradigm Publishers.
- Cranton, P., & King, K. P. (2003). Transformative learning as a professional development goal. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 98, 31–37.
- Dirkx, J. M. (2001). The power of feelings: Emotion, imagination, and the construction of meaning in adult learning. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 89, 63–72.
- Knox, J. (2020). Artificial intelligence and education in China. *Learning, Media and Technology*, 45(3), 298–311.
- Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence unleashed: An argument for AI in education*. Pearson.
- Mezirow, J. (2000). *Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress*. Jossey-Bass.
- Miller, J. P. (2000). *Education and the soul: Toward a spiritual curriculum*. State University of New York Press.
- O’Sullivan, E. (2003). Bringing a perspective of transformative learning to globalized consumption. *International Journal of Consumer Studies*, 27(4), 326–330. <https://doi.org/10.1046/j.1470-6431.2003.00327.x>
- Palmer, P. J. (1998). *The courage to teach: Exploring the inner landscape of a teacher’s life*. Jossey-Bass. <https://people.wou.edu/~girodm/library/palmer.pdf>
- Taylor, E. W., & Cranton, P. (2012). *The handbook of transformative learning: Theory, research, and practice*. Jossey-Bass.
- Zajonc, A. (2013). Contemplative pedagogy: A quiet revolution in higher education. *New Directions for Teaching and Learning*, 134, 83–94. <https://doi.org/10.1002/tl.20057>